

Анна ЛАЗАР

POLSKA – UKRAINA – OSADCZUK

red. Bogumiła Berdychowska, Ola Hnatiuk.
Lublin: UMCS, 2007, 384 s.

Назва Ювілейної Книги, презентованої Професорові Богдану Осадчуку в 85-ту річницю його народження, нагадує про том його репортажів і статей, надрукованих протягом 50 років на шпальтах паризької “Культури”: “Україна, Польща, Світ”¹. Та апеляція має запевне підтвердити вибір партнера і позиції найбільш відомого українського кореспондента часопису Гедройця. Богдан Осадчук – “отаман польсько-української співпраці”, публіцист, журналіст, знавець і уважний коментатор радянської проблематики, своїм життєписом міг би наділити кілька постатей. Особа професора, його діяльність, симпатії, незалежність суджень, почуття гумору та широко поширені анекдоти про нього, підтверджену інформацію можна знайти в біографічному нарисі авторства Богуміли Бердиховської з характерним заголовком “Рідкісна птиця”, який замикає Ювілейну Книгу, яка відкриває польську бібліографію Осадчука за 1952–2005 роки.

Характер тому визначили наукові тексти, але своє місце в ньому знайшли також есе (“Космополіт” Марка Ауреліуша Пендзівола), і навіть художня література (“Тиберіуш Цезар” Яцка Богенського). Публікації, що стосуються зв’язків України і Польщі в ХХ столітті і які можна трактувати як точки відліку діяльності професора Осадчука, котрий майже все те століття прожив. Вказані часові рамки перетинає текст проф. Єжи Ключовського, який являє собою пролог до досліджень *другого строку парафії* в Україні. Одна з найскладніших організаційних структур вимагає, зі слів професора, комплексних досліджень. Неможливо зрозуміти ХХ століття без його попередника. Ярослав Мокляк у статті, присвяченій повстанню української гімназії в Коломиї в 1892 році, показує початки народної емансипації галицьких українців і виділення політики тамтешньої

влади, яка, розуміючи їхню рішучість, поки дозволила відділення української школи, впровадила для українських класів “перехідного періоду” в польських гімназіях. Це сприяло дидактичному контролю і мало запобігти “зростанню симпатій до російської культури”. Данута Сосновська представила чеське бачення національних інтересів Польщі та України, характеризуючи протилежні погляди Гавлічка Боровського і Йозефа Вацлава Фріца. Дослідженню дебатів навколо українського питання, які точилися між представниками польських політичних кіл, присвячений текст Тадеуша Стегнера “Україна очима Варшави на початку ХХ ст.” Також “Народний егоїзм проти етики Зигмунта Каліцького – пригадування певної дискусії” авторства Губерта Лашкевича постає в подібному тематичному колі. Володимир Менджецький займається присутністю поляків у Києві у 1900–1921 роках і його дослідження відкриває найширше представлене в Книзі міжвоєнтя. Олександр Колянчук займається поворотами польсько-українських політичних і військових стосунків, описуючи події 1917–1920 років. Сторінку історії українських емігрантів в ІІ РП написав Омелян Вішка, приближаючи двадцятиріччя діяльності Української Станиці в Калуші. Схарактеризував правничі засади, способи фінансування, статистичні дані стосовно мешканців і деталі індустріального життя: питання освіти, ремонтів, похорон, преси та культурних організацій. Що цікаво, як важливу категорію громадського життя, описано внутрішні конфлікти. Про вклад українських науковців у розвиток польської науки, можна знайти широкую і докладну інформацію в тексті Станіслава Стемпня “Українське наукове життя в Другій Речі Посполитій”. Автор звертає увагу на те, що незважаючи на малі державні дотації, розвиток української науки був дуже бурхливим. Формування національної свідомості відбувалося в царині науки, однак зусилля українських розумів були й в інших галузях. Діяльність професора Івана Фещенка-Чопівського, співзасновника Інституту Металургії Гірничо-Металургійної Академії в Кракові, мала першочергове значення для польської військової промисловості. Професор Стефан Балеї, який аж до своєї смерті в 1952 році керував Кафедрою Виховної Психології Варшавського Університету, був також автором перших українських підручників з психології. Прикладів видатних науковців багато. Стаття Яна Яцка Бруського характеризує політику Польщі щодо Великого Голоду в роки його

найбільшої напруги: 1932–1933. Тієї теми не могло не вистачати в Книзі, яка збрала тексти важливі для сучасності обох країн. Заходи президента Віктора Ющенка для визнання Голодомору злочином проти людства є істотним показником розвитку методів, що слугують способом примирення з найбільшою українською травмою. В основу цієї діяльності мусить лягти усвідомлення плинної небезпеки з вплутуванням історії в дискурс домінуючої влади. З впевненістю володіє таким розумінням Томаш Стриєк, який досліджує зв'язок історіографії та політики. Гжегож Мотика наблизив біографію Ярослава Галана – “совісті Галичини”, смерть якого і по цей день овіяна домислами. Галан, ідейний комуніст, який отримав “огранку” в Комуністичній Партії Польщі, мав репутацію антиклерикала і зіграв неславу роль в ліквідації греко-католицької церкви. Виступав противником українського і польського націоналізму, критикував стратегію русифікації прийняту в СРСР, разом з тим служив знаряддям радянської політики. Відповідальність за його смерть приписувалась і ОУН, і НКВД. Була то постать, яка наперекір стереотипам не піддається одностайній оцінці, на що виразно вказує Гжегож Мотика.

Окрему групу складають тексти, що належать до періоду Польської Народної Республіки. Ігор Галагіда, відкриваючи нові архівні матеріали, займається проблематикою відновлення греко-католицьких богослужінь у Польщі в 1956–1957. Стаття Терези Хинчевської-Геннель – це характеристика повоєнної історіографії на тему України XVII століття, наближення труднощів зустрічі дослідників того періоду і розквіту дисципліни після зміни системи. “Деформація відбору. Видавнича практика ПНР і образ української культури” Олі Гнатюк демаскує не лише схеми тодішньої культурної політики, а й індивідуальний вклад окремих осіб у систему.

Післяпомаранчевий період розпочинає текст Йоанни Конечної, яка конфронтує висновки соціологічних досліджень і свої підходи з усталеними кліше опису ситуації в Україні. Дослідниця реконструює погляди статистичного українця і доходить висновку, що сформульовавши “європейський вибір” найкраще характеризує епітет “віртуальний”. Доповненням розділу є текст Марціна Войцеховського “Росія Києвом не править” за січень 2005.

Співпраця українця Богдана Осадчука з поляками в повоєнний період здавалася чимось незвичним. Однак Книга доводить, що потужні підстави польсько-української співпраці закладалися вже

в міжвоєнний період, а звужений образ тогочасних стосунків, з яким наука поволі, але систематично розправляє, сформувався в багатій маніпуляціях другій половині ХХ століття.

Зібраний зміст Ювілейної Книги вказує на головні напрями зацікавлення науковців і публіцистів, які займаються Україною. Жвавим напрямком є дослідження міжвоєнної доби та присутність української культури в ПНР. Історія Речі Посполитої з ХVI по ХVIII століття підлягає постійній рефлексії, залишається істотною точкою відліку польсько-українських стосунків і відкрито відтіняє актуальні політичні клімати. Особливо цікавим є розвиток досліджень історичних дискурсів, які формуються, в чому переконують майже всі тексти, зібрані в томі. Мабуть, бракує лише слова зацікавлених польських критиків і читачів української літератури 80-х років, тому що в тій царині є речі гідні уваги, головну заслугу в тому має Оля Гнатюк, а також Богуслав Бакула, Агнешка Корнієнко, Богдан Задура. З іншого боку, поданий підбір, текстів зумовлений специфікою інтересів Богдана Осадчука.

Так чи інакше, дякуючи ясності висновків Ювілейної Книги, залишається привабливе читання для читачів, незважаючи на ступінь їх занурення в науку та українські справи.

ПРИМІТКИ:

¹ Богдан Осадчук, *Україна, Польща, світ. Вибірка репортажів і статей* (вибрав і привів в порядок передмову Андрій Станіслав Ковальчук; вступ Єжи Гедройця і Мілоша Чеслава; Пограниччя 2000).